

Микола ВОРОНИЙ

З ПРИВОДУ ПЕРЕКЛАДУ

Років сім тому режисер «Молодого театру»¹ Лесь Курбас, готуючи до вистави «Ромео та Джульєтта» У. Шекспіра в перекладі П. Куліша, звернувся до мене з проханням випростувати та підчистити старомодний стиль і важкувату мову цього перекладу відповідно до літературних і сценічних вимог нашого часу. В бурхливих обставинах тодішнього життя виконати таке, не скажу вельми вдячне, бо важке, а проте дуже відповідальне завдання мені не пощастило.

В грудні цього року з такою ж пропозицією обернулось до мене видавництво «Український Робітник», прохаючи виконати її якнайшвидше і до того ж не ламаючи зверстаної форми (книжку в друкарні вже було складено і зверстано). Хоч і як тісні рамки були для моєї праці, все-таки я до неї взявся, свідомо зважуючи і той факт, що, може, не обмежуючись сферою стилізаційних редакторських поправок, доведеться мені дещо й радикально переробити або й самостійно перекласти; в останньому мене незабаром переконало порівняння Кулішевого перекладу з перекладами інших авторів, що правили мені за коректив у моїй праці.

За такий коректив наразі я взяв собі три переклади — з них два російські, один польський. Як найбільш повний, точний та ближчий до тексту англійського перекладу, був зроблений прозою і справді таки прозаїчний, переклад П. Каншина; другий — Михайловського за редакцією Гербеля, зроблений досить легким віршем, до того ж не позбавлений і певних прикмет художності; третій, польський — Л. Ульріха, відомий як сумлінний, поважний, але з виразними ознаками польської нострифікації (спольщення, особливо в сценах, де виступає простолюди)². Студіюючи переклад Куліша ввесь час під згаданим корективом, я побачив, що перекладач часто-густо відхиляється від тексту перекладу, скорочуючи та спрощуючи його в українським трактуванні, а втім спрощуванні занадто вдається в чудакувату українізацію та вульгаризацію, впадаючи нерідко в пародійний тон автора перелицьованої «Енеїди».

В його перекладі обік з правдивими італійськими іменами, як Бенволіо, Меркуціо, дивно вражають вухо українські імена, як отець Лаврентій, Іван, Грицько й Петро, або слова «козарлюга», «отаман» тощо і вже зовсім прикро бринять такі простацькі й грубі вирази, як «шереп», «стерва», «саломорда», «лобуряка».

¹ Ця стаття є післямовою до вид.: «Ромео та Джульєтта». Трагедія на 5 дій Уільяма Шекспіра (переклад П.О. Куліша в переробці й за редакцією М. Вороняка). — Х., 1928. — Ред.

² Порівнюючи Кулішів переклад з Ульріховим, я, між іншим, переконався, що Куліш, черпаючи з безпосереднього англійського джерела, не уникав і посередніх джерел, як допоміжних, обережно запозичаючись, напр., і в свого польського товариша в деяких моментах чи то словотворчості, чи й образотворчості, що можна довести низкою прикладів з перекладу Ульріха. Цікаво, що він часом, ухиляючись од Шекспіра, йшов за Ульріхом і тоді, коли й той ухилявся.

Стилю мови італійського патриція ледве чи відповідають і такі круті українізми, як «злагодьте свої ціби», «нехай пускає дим весь в обляги». Чудно чути з уст Меркуціо, як він, оповідаючи за царицю фей Меб (англ. Mab), перекинує це ім'я на український лад і каже «цариця Маба... химерна баба». Вдаючись в українізацію, Куліш популярну англійську пісеньку Роберта Едварда («In Commendation of music») заміняє народною українською піснею про козака Нетягу «Струни мої золоті», хоч вона і змістом там не підходить, та й говориться в ній не про «золоті струни», а про «музики срібний звук». З одної скрайності Куліш, мабуть, мимохіть удається в другу, допускаючи в свою барвисту українську мову такі безперечні москалізми, як: «жизнь», «вражда», «восток», «совершенство», «движение», «жилище», «подобие» й інші.

Крім зазначених хиб, у Кулішеві перекладі найбільше вражає загалом його наївно-вайлуватий та важкий стиль (хоч іноді перекладач уміє підноситись і до правдиво благородного пафосу, і до щиро інтимного ліризму), а також його хиби версифікаційні: п'ятистоповий ямб переходить у шестистоповий, або той з другим перемішується, або ж віршований рядок несподівано уривається на половині й зачинається новий рядок; особливо ж тяжко вражають оті докучливі паристі рими, такі банальні й пласкі...

Отже, передо мною стояло завдання: там, де можна, вернути Кулішів переклад до англійського перекладу, а де це трудно, бодай наблизити до нього, згладити вульгаризми і зменшити українські провінціалізми там, де вони прикро разять вухо, дбаючи взагалі в українізації чужого нам життя про те, щоб не «передавати куті меду», а користати з неї тільки як із способу для кращого розуміння однорідних духом, але різних зовнішнім виразом культурних явищ і почувань; далі я мав метою зробити легшим і рухливішим важкий стиль викладу й усунути дефекти версифікації. Все це в міру сил моїх і можливості я й зробив (довелось тільки місцями лишити шестистоповий ямб, але викинувши його там, де він перемішувався з п'ятистоповим, довелось лишити й паристі рими там, де вони йшли зв'язаним довгим ланцюгом, усунувши їх там, де вони траплялися спорадично).

Пісеньки про зайця і про срібний звук музики я переклав самостійно. Так само через те, що у важкім Кулішеві перекладі прологу не всі рядки заримовані й цілком не додержано сонетової форми, з явним відхиленням від послідовності основного змісту, я цей пролог подаю тут у власнім перекладі. Пролог цей за традицією має виконувати хор; тому, щоб надати віршеві більше хвилястої плинності й поважності, я замість звичайного для сонета ямбічного метру, вжив метру амфібрахічного, що наближається до розгойданого ритму гекзаметра.

Глибоко шануючи пам'ять і літературні заслуги Пантелеймона Куліша, я, обережно прочищаючи стиль його викладу, раз у раз дбав про те, щоб у своїй реставраційній праці зберегти всі індивідуальні ознаки письменника, словом, робити так, як зробив би це сам Куліш, якби дожив до наших часів. Докладаючи до праці великого письменника грудку і своєї скромної праці, я хотів лише, щоб Куліш у цій новій виданні перекладу Шекспірового архітвору виглядав трохи підмолоченним і причепуреним, по тих 70 роках, що відділяють час, коли він у Борзенщині працював над «Ромео та Джульєттою», від часу творення нової культури на Радянській Україні.

Зазначу наприкінці, що всі попередні переклади Шекспірових творів (О. Федьковича, П. Свенціцького,

П. Куліша і кращий з них М. Старицького) на теперішній час уже пережилися, — треба робити нові. Переробка Кулішевого перекладу «Отелло» М. Рудницького, як і переклад цієї ж п'єси М. Йогансена, а також переклад п'єси «Сон літньої ночі» Я. Савченка досі ще не надруковані й тому брати в рахунок поки ще їх не можна.

Але попит на Шекспіра на ринку є.

Подаючи свою переробку Кулішевого перекладу, я тим лише частково задовольняю цей попит.

Пригадуючи епіграф Шекспіра на виданні «Ромео та Джульєтти», скажу його ж словами: «Aut nunc aut nunquam».

Так, або тепер, або ніколи. Далі пізно вже буде, бо будуть не переробки чужих перекладів, а нові переклади.

УКРАЇНОЗНАВЕЦЬ

Петрові Одарченку — 100 літ. До свого поважного ювілею він, звідавши замолоду радянських в'язниць, заслання, а згодом поневірянь на чужині, коли доводилося бути й прибиральником на залізничному вокзалі, прийшов з надивовиж вагомих творчих набуток — науковим і публіцистичним. Його доробок настільки різноманітний (і жанрово, і тематично), що охопити зроблене ним можна хіба лиш одним словом — українознавство. Для багатьох із нас це слово стало, на жаль, нейтральним загальником, яке означає сферу чийось професійних зацікавлень, але нічого не говорить про саму людину. Стосовно ж Петра Одарченка маємо приклад того, що українознавець — це й характеристика громадянина. Патріота, а не кон'юнктура. В перекладі на більшовицьку новомову це звучало так: «П.В.Одарченко обвиняється в приналежності к контрреволюционной организации, ставящей своей целью свержение советской власти, восстановление Самостоятельной Украины» — і вирок за двома статтями Карного Кодексу УРСР.

Організації як такої не було, але енкаведисти мали рацію: в науку прийшов талановитий учений, чия дослідницька, викладацька і громадська діяльність була об'єктивно ворожою радянській владі, бо українознавство він розумів як українотворення... Чи не тому і нині — у формально незалежній, але не українській Україні — українознавство упосліджується, зокрема у школі? Чи не тому і праці Петра Одарченка так мало знані в нас? А ще, мабуть, тому, що голос його в Україні, попри виття кадебушних глушилок, таки ж знали — його передачі на хвилі «Голосу Америки» багато років

П.ОДАРЧЕНКО на засланні.
Алма-Ата. 1931 рік.

були також, по суті, українотворенням.

Так, в особі ювіляра маємо видатного українознавця, чий громадянський нерв подвигнув його на працю самовіддану й різногалузеву. Якщо казати про його внесок у вивчення історії літератури, то це передовсім близько ста шевченкознавчих студій (серед яких і низка книжкових видань), праці, присвячені Лесі Українці, Олені Пчілці, з якою листувався, М. Драгоманову та іншим авторам, наукові коментарі до ряду публікацій. Якщо згадати етнографію та фольклористику, то це ще майже 90 статей і повідомлень. Не обминуть його доробку й мовознавці, бо то — півтори сотні друкованих

праць, а ще — книжки «Український правопис», «Про культуру української мови», нариси про видатних дослідників українського слова. У виданій 20 років тому бібліографії не все, до речі, й заобліковано.

Тож має рацію доктор філологічних наук Олександр Астаф'єв, пишучи, що ювілей — «це не тільки нагода найщиріше привітати Петра Васильовича і подякувати йому за його доблесні культурно-літературні й громадські заслуги, це не тільки потреба вловити нитку взаємовпливів кількох літературних генерацій (від 20–30-х років і до сьогодні), це ще й могутній поштовх для подальшої наукової роботи, оскільки такі особистості, як Петро Одарченко, надихають, наснажують волею до чину, розширюють виднокопало, збагачують новими ідеями, спрямовують енергію на шлях служіння суспільним інтересам».

Думаючи про таких сучасників, розумієш, кого Україні хронічно бракує. Тут і тепер.

Р.Ж.